

COĞRAFIYA

EOPLEYSTOSEN VƏ ERKƏN PLEYSTOSENDƏ
AZIX MAĞARASI VƏ ONA BİTİŞİK ƏRAZİLƏRDƏKİ İNSANLARIN
PALEOEKOLOGİYASI

M.A.MÜSEYİBOV, B.C.ƏLƏSGƏROV, G.B.EYYUBBÖYLİ

Məqalədə kompleks məlumatlara (geomorfoloji, litoloji, arxeoloji və s.) əsasən Azıx mağarası və ona bitişik ərazilərdə (Kiçik Qafqazın Cənub-Şərq bölgəsi) pleystosendəki insanların paleokologiyası ətraflı məlumatlar verilir. Müəyyən edilmişdir ki, Azıx mağarasında ilk insanlar Eopleystosenin (son Abşeron əsri) sonunda, təqribən 1 milyon 200 min il əvvəl meydana gəlmiş və bu tədqiqat aparılan ərazidə indikinə nisbətən istirütəbətləndirilmiş landşaft –iqlim şəraiti, Eopleystosenin sonunda Pleystosenin əvvəlində (türkən əsri savanna landşaft-iqlim şəraiti kəskin soyuq (buzlaşma) əsrlə əvəz olunmuşdur. Erkən pleystosenin ikinci yarısının əvvəlində (Bakı əsri) ərazidə yenidən istiləşmə və həmin əsrin sonunda (son Bakı əsri) növbəti ciddi soyuqlaşma (buzlaşma) əsri davam edir. Soyuqlaşma əsrlərində insanlar mağara daxilində daha fəal yaşayış tərzini keçmişlər və onlara məxsus qalıqlar (ov heyvanlarının sümük qalıqları, ocaq izləri, ağac və s.) daha çoxdur. Lakin isti əsrlərdə mağaranın daxilində həmin qalıqların miqdarı xeyli azalır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azıx mağarasının müxtəlif məsələlərinə həsr olunmuş tədqiqat işləri bir sıra tədqiqatçılar tərəfindən müxtəlif vaxtlarda aparılmışdır: Əliyev S.D. (1969), Veliçko A.A., Antonova T.V., Süleymanov M.V.(1980), Hacıyev D.V., Hüseynov M.M. (1980), Hüseynov M.M. (1975, 1985), Müseyibov M.A., Hüseynov M.M. (1961), Məmmədov Ə.V., Şirinov N.S.Ələsgərov B.C. (1999) və b. Lakin Azıx mağarası və ona bitişik sahələrin təbii şəraiti və insanın paleoecologiyasına dair tədqiqat işləri öyrənilməmişdir. Buna görə bizim tədqiqatlarımız bu məsələlərə həsr olunmuşdur.

Qədim paleolit insanların cəmləşdiyi Azıx mağarası çox əlverişli təbii şəraitdə (zəngin meşə örtüyü, heyvanat aləmi, relyef və iqlim) yerləşmişdir. Ərazinin əsas mərkəzi Tuğ struktur-denudasiya çökəkliyinə uyğun gəlir. Ərazi eninə istiqamətdə uzanır və Köndələn-Quru çayları vasitəsilə kəsilir. Cənubdan Ərgünəş silsiləsi (1470 m), Şimaldan Salakətin Traxit (900-1050 m) və qərbdən imsə Tuğ (1500 m) və Tağlar (1300 m) monoklinal silsilələrlə əhatə olunmuşdur. Mağaranı əhatə edən silsilələr üst yura və tabaşir yaşlı

əhəng daşlarından ibarətdir. Paleolit insanların yaşayış mərkəzi olan Tuğ çökəkliyi cənubdan Qarabağ silsiləsi ilə (2725 m) və onun şimal-şərqində yerləşən Domu, Tağlar, Qırmızı-Bazar çökəklikləri ilə əhatə olunur. Daha şimal-şərqdə paleolit insanların yaşayış dairəsi geniş Arazyanı düzənliyinə və eyni adlı çay (Araz çayı) dərəsinə açılır.

Tuğ çökəkliyi 600-950 m yüksəkliyə malikdir. Çökəkliyin səthi 40-50 m qalınlığa malik üst pliosen-dördüncü dövr yaşlı allüvial, allüvial-prolüvial çöküntülərlə örtülüdür. Çökəkliyin səthində 1,5-2, 5-6, 10-14, 22-32, 40-46, 64-75, 106-108, 120-123, 136, 151-160, 180-200 m yüksəkliyi olan terras səthləri formalaşmışdır. Bu terraslar hazırda Tuğ çökəkliyinin səthində qalıqları müşahidə olunan düzəlmə səthini kəsir. Qeyd olunan düzəlmə səthinin qalığı, həmçinin, Azıx mağarasının üzərində yaxşı saxlanılmışdır (800-900 m). Azıx mağarasının yer səthinə çıxışı Abşeron yaşlı 180-200 m-lik terras (Quruçay dərəsindən) səthinə müvafiq gəlir.

Azıx mağarası rayonunda qeyd olunan çay terraslarının sayı mağara daxilindəki mədəni çöküntü horizontlarının sayını müvafiq gəlir (Şirinov, 1966). Azıx mağarası daxilindəki mədəni çöküntülər arxeoloji və paleontoloji tərkibinə görə çox zəngindir və bu baxımdan analoqu olmayan mağara dır.

Mağara kəsilişində gec paleolit və mezolit təbəqələrindən başqa əksəriyyət mədəni təbəqədən (tunc, enolit, mustye, gec, orta və erkən aşel, daş dövrü) yaxşı saxlanılmışdır. Kompleks məlumatlara əsasən mağaranın yaşı 1 milyon 200 min ilə yaxındır. Mağara çöküntülərinin arxeoloji, paleontoloji cəhətdən belə zəngin olması və yaş diapazonu, habelə, ətraf bölgələrdən götürülmüş səciyyəvi kəsilişlərin (Füzuli, Çartaz, Soltanlı kəsilişləri) palinoloji tərkibi Azıx mağarası və ona bitişik bölgələrin eopleystosen-pleystosen-dəki təbii şəraitini bərpa etməyə imkan verir.

Füzuli şəhəri yaxınlığından və Kür depressiyasının digər sahələrindən üst eopleystosen yaşlı çöküntülərindən götürülmüş nümunələrin palinoloji tərkibi həmişəyaşıl ağacların, dəmirağacı, şabalıd, şabalıdı yarpaq palıd, azad tut, akasiya, fısıq, vələs, Qafqaz palıdı, cökə, ağcaqayın ağac növləri geniş meşə örtüyü təşkil etmişdir.

Həmişəyaşıl ağac növlərindən dəfnə, dəfnə albalı, pododendron, müxtəlif həmişəyaşıl sarmaşıqlar, həmişəyaşıl palıd ağacları üstünlük təşkil etmişdir. Üst eopleystosen çöküntüləri tərkibində göstərilən bitki növlərinin üstünlük təşkil etməsi sübut edir ki, eopleystosenin sonuna yaxın bütün Kür-Araz ovalığının dəniz sahili bölgəsində, o cümlədən, ekrən paleolit insanların yaşadığı Tuğ çökəkliyində (Azıx mağarası) isti rütubətli iqlim şəraiti hökm sürmüşdür.

Mağara çöküntüləri tərkibindən aşkar edilmiş zəngin və növ etibarlı ilə müxtəlif heyvan növləri sübut edir ki, bu zaman insanların ovçuluq dairəsi çox geniş olmuşdur. Belə ki eopleystosenin əvvəlindən sonuna qədər Kür çökəkliyi Ağstafa çayın mənsəbinə qədər, eləcə də, Araz çayının dərəsi üzrə Füzuli rayonu meridianına qədər Xəzər dənizi ilə örtülü olduğuna görə paleolit insanların ovçuluq diapazonu dəniz sahili zonadan başlayaraq Qarabağ silsiləsinin (2725 m) şimal-şərq yamacına qədər davam etmişdir. Eop-

leystosenin sonunda Azıx mağarası ətrafı bölgələrdə heyvanat aləminin zəngin olmasını mağara çöküntüləri tərkibindən aşkar edilmiş müxtəlif heyvan növləri qalıqları ilə yanaşı, Kür çökəkliyinin müxtəlif bölgələrindən eyni yaşlı çöküntülərdən aşkar edilmiş zəngin heyvan qalıqları (cənub filləri, kərgədan, dəvə, dəvəquşu və s.) bir daha sübut edir ki, həmin dövrün heyvanat aləmi və bitki örtüyü bütün pleystosenin sonrakı əsrlərində kəskin fərqlənmişdir.

Beləliklə, üst eopleystosenin bitki və heyvanat aləminin təhlili göstərir ki, bu zaman insanların yaşadığı ekoloji şərait çox əlverişli olmuşdur. Bu zaman Kiçik Qafqazın bu bölgəsində (alçaq dağlıqda) orta iyul temperaturu 25-С° olmuşdur. Xüsusilə temperatur indikinə nisbətən xeyli yüksək (5-6 С°) olmuşdur. İllik yağıntının miqdarı 1000-1500 mm olmuşdur. Bitki və heyvanat aləminin tərkibi göstərir ki, bu zaman şaquli zonallıq kifayət qədər formalaşmışdır. Dəniz sahili zonada və alçaq dağlıq bölgələrdə yarpaqtökən ağaclar və həmişəyaşıl ağaclarının qarışıq meşə landşaftı, orta dağlıq qurşağda (600 m-dən 1500 m-ə qədər) yarpaqtökən ağaclar (fısdıq, vələs, ağcaqayın, cökə, göyrüc və s.), meşənin yuxarı hissəsində iynəyarpaqlı meşə örtüyü mövcud olmuşdur.

Türkan əsrində şərqi Qafqazda, eləcə də Azıx mağarasına bitişik ərazilərdə fiziki-coğrafi şərait tamamilə dəyişmələrə məruz qaldı. Bu köklü dəyişmələr ilk növbədə Xəzər dənizinin pleystosen tarixində ən böyük repressiyasında öz əksini tapdı. Bu zaman Xəzər dənizinin səviyyəsinin müasir səviyyəyə nisbətən 300 m aşağı düşməsilə əlaqədar olaraq Kür-Araz düzənliyi tamamilə quru sahəyə çevrildi. Azıx mağarası və ona bitişik ərazilərdə yaşayan insanların Xəzər dənizi ilə mövcud olan əlaqəsi tamamilə kəsilir və ya bu əlaqə uzaqlaşır (150-200 km-dən). Azıx mağarası kəsilişində bu mərhələ ikinci mədəni horizonta uyğun gəlir və bu təşkil etmiş çöküntülərin tərkibində balıq qalıqları izlərinə rast gəlinməsi deyilənləri sübut edir.

Aparılmış kompleks tədqiqatlar (geomorfoloji, geoloji, palinoloji və s.) sübut edir ki, Xəzər dənizinin səviyyəsinin belə kəskin aşağı düşməsinə səbəb Türkan əsrində baş vermiş qlobal soyuqlaşma olmuşdur. Bu zaman Böyük və Kiçik Qafqazın 2000 m-dən yuxarıda yerləşən yüksək dağlıq bölgələri dağ-dərə buzlaqları ilə örtülmüşdür. Bu zaman həmçinin, Rus düzənliyinin mərkəzi hissələrinə qədər buzlaqlarla (Oka buzlağı) örtülü olduğundan Volqa və digər çaylarla Xəzər dənizinə gətirilən suyun miqdarı kəskin azaldığına görə səviyyə aşağı düşmüşdür. Türkan əsrində Böyük və Kiçik Qafqazın dağlıq ərazilərində yaranmış geniş buzlaşma nəticəsində bütün Kür-Araz çökəkliyində, eləcə də, Azıx mağarası bölgəsində fiziki-coğrafi şərait tamamilə dəyişir. Həmişəyaşıl bitkilər sıradan çıxır (bu bitkilər yalnız Lənkəran əyalətində qalır). Bunu Soltanlı, Füzuli, Çartaz kəsilişlərinin Türkan yaşlı çöküntülərindən götürülmüş nümunələrin palinoloji tərkibi sübut edir. Göstərilən çöküntülərin palinoloji tərkibinin təhlili göstərir ki, bu zaman Böyük və Kiçik Qafqazın həmçinin, Azıx mağarası ətrafının həmin yüksəkliklərin meşə örtüyünün əsasını tozağacı, iynəyarpaqlılar, qütb söyüdü, 1500-2000 m arası yüksəklikdə isə karlık (cırtan) tozağacı kolları təşkil

etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda tozağacına Böyük və Kiçik Qafqazda meşənin yuxarı sərhəddində (2200-23000 m) rast gəlinir.

Qütb söyüdü və karlik tozağacı isə buzlaq zonalarına yaxın ərazilərdə bitir. Dediklərimizdən aydın olur ki, pleystosen tarixində Türkan əsri ən soyuq iqlim şəraitinə malik olmuş və bu zaman bütün Qafqazda, o cümlədən Azıx mağarası ətrafında şaquli zonallıq tamamilə dəyişmişdir. Azıx mağarası və ona yaxın olan Qarabağ silsiləsinin 2000 m-dən yüksək dağlıq qurşağında nival-buzlaq landşaftı hökm sürmüş, 1600-2000 m yüksəklikdə subalp və alp qurşağı mövcud olmuşdur. Bu zaman meşənin yuxarı sərhədi 1200 m aşağı enmişdir. Yəni, bu sərhəd 1200-1300 m yüksəklikdən keçmişdir. Bundan aşağıda tozağacı, karlik tozağacı kolluqları və iynəyarpaqlı ağacların qarışığından ibarət meşə landşaftı hökm sürmüşdür. Azıx mağarası səviyyəsində (500-600 m) tozağacı qarışığı olan yarpaqtökən enliyarpaqlı meşə, düzənlik və dağətəyi yamaclarda enliyarpaqlı seyrək meşə landşaftı mövcud olmuşdur.

Eopleystosendə müstəqil olaraq Xəzər dənizinin Arazçay körfəzinə tökülən Əyriçay və Köndələn çayları Araz çayının sol qoluna çevrilir.

Beləliklə, Türkan əsrində iqlim şəraitinin kəskin soyuqlaşması bu əsrdə Azıx mağarası və onun ətrafında yaşayan erkən paleolit insanların ekoloji şəraiti çox çətinləşir. Ovçuluq dairəsi məhdudlaşır. Qarabağ yaylası buzlaq zonasına çevrilir. Xəzər dənizi bu ərazidən çox uzaqlaşır. Bu zaman insanların mağara daxili fəaliyyəti daha aktivləşir. Bunu ikinci horizontu təşkil edən söküntülərin tərkibində insan qalıqlarının çoxalması sübut edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu əsrdə qlobal soyuqlaşma yalnız bitki örtüyünün tərkibinin dəyişməsində deyil, həm də, heyvanat aləminin tərkibinin ciddi dəyişilməsinə də səbəb olmuşdur. Artıq, bu zaman mövcud olan heyvanat aləmi tərkibində cənub fillərinə, kərgədana, dəvəquşuna və s. savanna tipli heyvan növlərinə təsadüf edilmir. Bu növ heyvanların qalıqlarına nə mağara çöküntüləri daxilində, nə də mağaradan kənar yayılmış söküntülərin tərkibində rast gəlinmir. Bakı əsrinin (Erkən Pleystosenin) əvvəlində Azərbaycan ərazisində, eləcə də, tədqiqat aparılan Azıx mağarası ətraflarında yenidən qlobal istiləşmə baş verir. Xəzər dənizində Pleystosen tarixində yeni geniş transqressiya baş verir və bu transqressiya zamanı Xəzər dənizinin Kür körfəzi Mingəçevir su anbarının yerinə qədər davam edərək Kür –Araz ovalığının mərkəzi hissəsini örtür. Böyük və Kiçik Qafqazın dağlıq ərazilərində, o cümlədən, Qarabağ yaylasında buzlaqlar əriyərək müasir vəziyyətə yaxınlaşır. Bakı əsrinin bu mərhələsində baş vermiş istiləşmə nəticəsində ərazinin bitki örtüyü ciddi dəyişilir. Füzuli, Soltanlı, Çartaz və Azərbaycanın digər bölgələrindən çıxarılmış Alt Bakı çöküntülərinin polinoloji tərkibində fıstıq, ağcaqayan, vələs, cökə, palıd, qarağac, göyrüc və digər istisevər ağac növlərinin faizi kəskin artır. Tozağacı, xüsusi ilə, karlik tozağacı kolu bitki örtüyü tərkibindən yox olur. Eyni zamanda, iynəyarpaqlıların faizi xeyli azalır.

Bu əsrdə qlobal istiləşmənin yenidən bərpa olunmasına baxmayaraq, eopleystosen əsrində mövcud olmuş fiziki-coğrafi şərait tam bərpa olunmur. Belə ki, eopleystosendə Kür-Araz ovalığının dəniz sahili zonalarında və

alçaq dağlıq bölgələrindən geniş yayılmış həmişəyaşıl və bir sıra üçüncü dövrdən mövcud olmuş ağac növləri Bakı istiləşmə əsrində yenidən bərpa olunmur. Bu növ ağaclar yalnız Lənkəran əyalətində Pleystosenin bütün mərhələlərində davam etmişdir.

Bu əsrdə tədqiqat aparılan ərazidə, eləcə də Böyük və Kiçik Qafqazın əksəriyyət bölgələrində müasir şaquli landsaft qurşaqları tam formalaşır. Türkün əsrinə nisbətən meşənin yuxarı sərhəddi 1200 m yuxarı qalxır və sərhəd müasir sərhəddə nisbətən 150-200 m yuxarı olmuşdur. Bu əsrdə meşənin yuxarı sərhəddinin müasir əsrimizə nisbətən isti və rütubətli, xüsusilə yanvar temperaturun yüksək (2-2,5°C) olmasıdır.

Bakı əsrinin qlobal istiləşməsi əlaqədar olaraq paleolit insanların ovçuluq dairəsi daha da genişlənir. Bu genişlənmə ilk növbədə Xəzər dənizinin səviyyəsinin qalxaraq Azıx mağarası və onun ətraf bölgələrinə yaxın olması ilə əlaqədar olmuşdur. Digər tərəfdən, Qarabağ yaylasının buzlaqlardan azad olması ilə əlaqədar olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu əsrdə insanların fəaliyyət dairəsinin genişlənməsi əlverişli iqlim şəraitinin formalaşması ilə bağlıdır. Belə bir şəraitdə insanlar açıq düşərgələrdə fəaliyyət göstərməyi daha üstün tutmuşlar. Bunu mağara çöküntüləri tərkibində mədəni qalıqların azalması da sübut edir. Eyni zamanda, çöküntülərin tərkibində müxtəlif heyvan növlərinin qalıqlarının aşkar edilməsi sübut edir ki, bu zaman insanlar şaquli zonallıq üzrə bütün bu bölgələrdən ov etmişlər.

Nəhayət, Erkən Pleystosenin sonunda (Son Bakı əsrinin sonu) tədqiqat aparılan ərazidə yenidən soyuqlaşma qeyd olunur. Üst Bakı çöküntülərindən götürülmüş nümunələrin palionoloji tərkibi yenidən tozağacı, karlık tozağacı kollarının, qütb söyüdünün və iynəyarpaqlıların faizinin artması ilə fərqlənir. Doğrudur, nümunələrin tərkibində yarpaqtökən ağac növləri də (palıd, vələs, fisdıq, ağcaqayın, ə s.) iştirak edir. Lakin, bu növ ağacların faizi aşağı düşür. Bitki örtüyü tərkibində soyuq şəraitə davamlı bitki növlərinin (tozağacı, karlık tozağacı kolu, qütb söyüdü, iynəyarpaqlılar) üstünlük təşkil etməsi sübut edir ki, Azıx mağarasına yaxın dağlıq ərazilərdə (Qarabağ yaylası), ümumiyyətlə Böyük və Kiçik Qafqazını dağlıq ərazilərində növbəti buzlaşma baş vermişdir. Lakin, Türkün əsri buzlaşmasına nisbətən bu buzlaşmanın miqyası və davamiyyəti qısa olmuşdur.

Erkən Pleystosenin bu sonuncu buzlaşması zamanı Azıx mağarası və onu bitişik bölgələrdə insanların ekoloji şəraiti çətinləşir.

Çünki, Xəzər dənizi yenidən uzaqlaşır. Dağlıq ərazilər buzlaqlarla örtülür. Bütün bunlar paleolit insanların mağara xaricindəki fəaliyyətlərini məhdudlaşdırır. Bunu bu əsrə uyğun mağara çöküntüləri tərkibində insanlara məxsus mədəni qalıqların çoxalması da sübut edir.

Beləliklə, mövcud və yeni materiala (arxeoloji, geomorfoloji, litoloji, palionoloji və s.) sübut edir ki, Eopleystosen və Erkən Pleystosendə Azıx və ona bitişik bölgələrdə təbii şərait dörd dəfə dəyişmişdir. İsti iqlim şəraiti soyuq iqlim şəraiti (buzlaşma) ilə əvəz olunmuşdur. Eopleystosenin həmişəyaşıl savanna bitki örtüyü Türkün əsrinin soyuqsevər bitki örtüyü (tozağacı, karlık tozağacı kolu, qütb söyüdü, iynəyarpaqlılar) ilə əvəz olunur, Bakı əsrinin istiləşmə əsrində yenidən enliyarpaq meşələr geniş yayılır. To-

zağacı, karlıq tozağacı, qütb söyüdü və iynəyarpaqlılar sıradan çıxır. Bakı əsrinin sonunda (Erkən Pleystosenin sonu) yenidən soyuqlaşma (buzlaşma) baş verir.

Bütün bu dəyişmələr paleolit insanların paleoekologiyasına ciddi təsir göstərişdir. Buzlaşma əsrlərində onların ovçuluq dairəsi məhdudlaşır. Mağara daxili fəaliyyətləri güclənir və əksinə, istiləşmə əsrlərində onların ovçuluq fəaliyyətləri və mağaradan kənar dairələri genişlənir.

ƏDƏBİYYAT

1. Алиев С.Д. Фауна Азыхской палеолитической стоянки. Автореф. Канд. дисс. Баку. 1969.
2. Величко А.А., Антонова Г.В., Зеликсон Э.М., Маркова А.К., Моносзон
3. М.Х., Морозова Т.Д., Певзнер М.А., Сулейманов М.Б., Халчева Т.Д. Палеогеография стоянки Азых -Древнейшего поселения первобытного человека на территории СССР. Изв. АН СССР. Сер. Геогр., 3. 1980.
4. Гаджиев Д.В. и Гусейнов М.М. Первая для СССР находка ашельского человека (Азербайджан, Азыхская пещера). Учен зап. Азгосмединститута, 31. 1970.
5. Гаджиев Д.В., Гусейнов М.М., Мамедов А.В., Ширинов Н.Ш. Краткие результаты комплексных исследований Азыхской древнепалеолитической стоянки. Изв. АН Аз ССР, сер. наук о Земле 3. 1979.
6. Гусейнов М.М. Древний палеолит Азербайджана. Элм. Баку.
7. Мусейбов М.А. Гусейнов М.М. Азыхская пещера. Учен зап. АГУ сер. геол-геог., 1. 1961.
8. Ширинов Н.Ш. Геоморфологическая датировка возраста Азыхской пещерной стоянки палеолитического человека. Изв. АН Аз. ССР, сер. Наук о земле, 3. 1966.
9. Мамедов А.В., Ширинов Н.Ш., Алескеров В.Д. Вещественный состав и условия накопления культурных отложений Азыхской стоянки. Академия наук Азербайджана. Изв. Науки о земле. 3. 1999.

ПАЛЕОЭКОЛОГИЯ ЧЕЛОВЕКА АЗЫХСКОЙ ПЕЩЕРЫ И ПРИЛЕГАЮЩИХ ТЕРРИТОРИЙ В ЭОПЛЕЙСТОЦЕНЕ И РАННЕМ ПЛЕЙСТОЦЕНЕ

М.А.МУСЕЙБОВ, Б.Д.АЛЕСКЕРОВ, Г.Б.ЭЙЮББЕЙЛИ

АННОТАЦИЯ

В статье приводятся данные о палеоэкологии человека Азыхской пещеры и прилегающих территорий в эоплейстоцене и раннем плейстоцене. Комплекс данных показывает, что в пределах исследованной территории, в том числе и в пределах Азербайджана, в течение указанного времени происходило четырехкратное изменение климата. Теплые эпохи чередовались с холодными (оледенение) эпохами. В холодные эпохи древние люди ограничивались охотой и проводили больше времени в пределах пещер. В теплые эпохи люди покидали пещеры, расширив ареалы охоты.

**PALEO-ECOLOGY OF INHABITANTS OF AZIKH CAVE
AND NEIGHBORING TERRITORIES DURING EOPLEISTOCENE
AND EARLY PLEISTOCENE**

M.A.MUSEYIBOV, B.J.ALESKEROV, G.B.EYYUBBEYLI

ABSTRACT

The article provides information about the paleo-ecology of inhabitants of Azikh cave and neighboring territories during eopleistocene and early Pleistocene

It was found out that the natural condition of the mentioned area have changed for four times within the indicated period. Two cooling (glaciation) centuries were replaced by two warming centuries. Warming periods encouraged hunting activities of inhabitants and decreased in-cave activity. Contrarily, glaciation period discouraged hunting and during this period, in-cave life prevailed.